

Abstract

Money laundering is simply a set of operations that are carried out on illicit property, such as property obtained from the sale of drugs, theft, fraud, etc., in order to show this property in a legitimate and legal manner and to hide its illegitimate origin. Stay. This phenomenon is recognized as a crime in domestic law according to the Anti-Money Laundering Law, and in addition, it has been recognized as illegitimate based on various verses, hadiths, biographies of imams, and a number of jurisprudential rules. Among the jurisprudential principles of the sanctity of money laundering, we can mention the rules of encroachment on falsehood, no harm, iodine, hardship, usurpation. In this regard, in the present article, a descriptive-analytical method has been used to analyze the verses, narrations, as well as the jurisprudential opinions and rules agreed upon by the five religions. The method of collecting information was library studies, during which by referring to reliable sources including verses, hadiths and jurisprudential views, it was determined that the five religions have considered money laundering as an act contrary to Sharia and ethics.

Keywords: money laundering, jurisprudential rule, jurisprudential sanctity, dirty money

مبانی فقهی و حقوقی مقابله با پولشویی از منظر اجتماعی و حقوق کیفری ایران و مذاهب خمس

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۸/۱۵

سیدعلی حسینی^۱

حمید روستائی صدر آبادی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۵

نفسه متولی زاده^۳

چکیده

پولشویی به بیانی ساده مجموع عملیاتی است که بر روی اموال نامشروع همانند اموال بدست آمده از فروش مواد مخدر، سرقت، کلاهبرداری و... صورت می‌گیرد تا این اموال، در ظاهر مشروع و قانونی نشان داده شود و منشأ نامشروع آن‌ها پنهان بماند. پدیده مذکور، بر اساس قانون مبارزه با پولشویی در حقوق داخلی به عنوان جرم شناخته شده و علاوه بر این با استناد به آیات مختلف و روایات و سیره ائمه و تعدادی از قواعد فقهی نامشروع شناخته شده است. از مبانی فقهی حرمت پولشویی می‌توان به قواعد اکل مال به باطل، لاضرر، ید، سحت، غصب اشاره نمود. در این راستا، در نوشتار حاضر از روش توصیفی - تحلیلی برای واکاوی آیات، روایات و همچنین آراء و قواعد فقهی مورد اجماع مذاهب خمس بهره گرفته شده است. شیوه گردآوری اطلاعات نیز مطالعات کتابخانه‌ای بوده که طی آن با مراجعه به منابع موثق شامل آیات و روایات و دیدگاه‌های فقهی مشخص گشت که مذاهب خمس، پولشویی را اقدامی خلاف شرع و اخلاق در نظر گرفته‌اند.

واژگان کلیدی: پولشویی، قاعده فقهی، حرمت فقهی، پول‌های کثیف

۱. دانشجوی دکتری فقه و حقوق دانشگاه حائری میبد. یزد، ایران. a.hoseini66662@gmail.com

۲. استادیار فقه و حقوق دانشگاه حائری میبد یزد، ایران (نویسنده مسئول). rostaei@meybod.ac.ir

۳. استادیار فقه و حقوق دانشگاه حائری میبد یزد، ایران. motavallizade@meybod.ac.ir

مقدمه :

برخی از جرایم از نظر مالی سودآور هستند و منابع مالی بسیاری را نصیب مجرمین می‌کنند. این امکان وجود دارد که با باقی بودن این پول‌ها به شکل اولیه، صاحبان آنها در مظان مأموران قضایی منتهی به تجسس و اکتشاف جرایمی که منشأ این پول‌ها گشته بشود البته این فرآیند هم منتج به تعقیب، توقیف و مصادره منابع مالی حاصل از اقدام مجرمانه می‌شود. از این رو مرتکبان جرایم سودده جهت سرپوش نهادن بر جرایم منتهی به اموال نامشروع و علاوه بر این برای محفوظ نگاه داشتن این اموال از امکان کشف و مصادره، شروع به انجام عملیاتی می‌کنند که از آن مسیر اموال غیرقانونی را به شکل قانونی و مشروع نشان داده و به منظور دستیابی به این نتیجه، از روش‌های گوناگونی بهره می‌گیرند (رهبر و خطیبی، ۱۳۹۶: ۵). با این مقدمه، در تعریف پول‌شویی می‌توان اینگونه بیان نمود: «پول‌شویی عبارت است از انجام هر نوع عملیاتی با هدف قانونی نشان دادن درآمدهای حاصل از اعمال غیر قانونی» (بهرام زاده، ۱۳۸۳: ۱۲). اقداماتی که امروزه به عنوان پول‌شویی در نظر گرفته می‌شوند روند تاریخی طولانی مدتی دارند؛ به گونه‌ای که از دیدگاه بعضی از محققین، هیچ‌کسی قادر نیست حقیقتا یقین حاصل کند که پول‌شویی اولین بار چه هنگامی آغاز گشته است. از این رو می‌توان مطمئن بود که این اقدام در طول چندین هزار سال نیز حادث می‌شده است. به عنوان مثال در کشور چین برخی از بازرگانان در حدود ۲۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح اموال خود را از نظر حکامی که آن اموال را از یدشان گرفته و آنان را تبعید می‌نمودند، مخفی می‌ساختند. به غیر از مخفی ساختن دارایی‌هایشان، بازرگانان می‌باید اموالشان را منتقل نموده و در اموری در خارج از ایالات و حتی خارج از چین اقدام به سرمایه‌گذاری می‌کردند (سرایلو و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۸). بنابراین ارکان جرم پول‌شویی، اخفا کردن، جابه‌جایی نمودن و سرمایه‌گذاری بر روی مال بوده به نحوی که در ظاهر فرد دیگری جدای از شخصی که تحصیل کننده مال بوده، ادعای مالکیت آن اموال را داشته است (اردبیلی، ۱۳۹۳، ۸۹/۱). البته محققین دیگری عقیده دارند: لغت پول‌شویی منبعث از مالکیت و انحصار گروه‌های مافیایی بر شست‌وشوخانه‌ها در ایالات متحده می‌باشد. گنگسترهایی بوده‌اند که مبالغ زیادی به چنگ می‌آورند. آنان ناچار بودند وجهه قانونی برای این پول‌ها در نظر بگیرند. یکی از طرقی که آنان با بهره‌گیری از آن می‌توانستند این فرآیند را برنامه‌ریزی نمایند، سرمایه‌گذاری کردن در مشاغل قانونی در بیرون از مرزهای کشور و آمیخته ساختن درآمدهای کسب شده از طرق نامشروع با درآمدهای مشروعی بود که از این طریق حاصل می‌کردند (حیدری، ۱۳۸۲: ۱۳۵).

علی‌رغم این‌که در مرحله ابتدایی، پولشویی به عنوان یک جرم مالی در نظر گرفته می‌شود، اما امکان این را دارد که به عنوان جرم اقتصادی تحت شمول جرایم علیه امنیت اقتصادی کشور در نظر گرفته شود. لازم به ذکر است که پولشویی سازمان یافته و بین‌المللی، این تفکر را عینیت می‌بخشد، چراکه در بعضی از موارد، پولشویی آنچنان اهمیت می‌یابد که امکان تبدیل شدن به تهدیدی بزرگ علیه امنیت اقتصادی یک کشور را نیز دارد (باقر زاده، ۱۳۹۲: ۴۴).

ایران جزء کشورهایی می‌باشد که با تصویب نمودن قانون مبارزه با پولشویی، به دنبال مبارزه با این جرم مخرب بوده است. در این جهت، بانک مرکزی سایر نهادهای فعال در بازار مالی کشور موظف است که جدای از فراهم کردن زمینه‌های ضروری برای پیشگیری نمودن از پولشویی در عرصه مالی ایران و مبارزه با آن، بر نحوه صحیح اجرای مقررات موجود در این حوزه نظارت داشته باشد (اسدی، ۱۳۹۷: ۶۴). با توجه به کلیات مذکور در ارتباط با مفهوم و آثار ناشی از جرم پولشویی و توجه به این نکته که ایران نیز به عنوان یک کشور اسلامی نیازمند تدوین مقرراتی همسو با موازین فقهی برای مبارزه با این جرم سازمان یافته می‌باشد، در این مقاله به بیان دیدگاه فقهای مذاهب خمس در زمینه حرمت یا عدم حرمت پولشویی و قواعد فقهی مرتبط با آن پرداخته

می‌شود تا بتوان استنباط نمود که آیا عملیات پولشویی از منظر فقهای اسلام حرام است و آیا می‌توان در خصوص آنها مجازات شرعی اعمال نمود یا خیر؟

مبانی نظری:

قانون اساسی ایران در اصل ۴۹ در مورخه ۱۷ مردادماه ۱۳۶۳ از سوی قانونگذار عادی به تصویب رسید (خواجه‌وی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۹). لازم به ذکر است در دین مبین اسلام، مجموعه‌ای از قواعد و اصول وجود دارد که مقوله جرم انگاری پولشویی را در یک ساختار دینی بر طبق ظواهر امر با چالش مواجه می‌کند؛ به این صورت که از مالکیت فردی و جمعی حمایت می‌نماید. امارات و اصولی تحت عنوان بازار (سوق) مسلمانان نمونه‌ای از آنهاست (محمدی، ۱۳۸۵: ۴۸). روش‌های تظہیر درآمدهای ناشی از فعالیت‌های غیرقانونی شامل این موارد هستند: تصفیه نمودن پول یا همان مبدل کردن اسکناس‌ها به یکدیگر، انتقال دادن پول، بهره‌گیری از سیستم بانکی، بکارگیری اوراق بهادار، سرمایه‌گذاری‌های گوناگون، معامله‌های صوری در زمینه واردات و صادرات، صورت حساب‌های جعلی، تاسیس شرکت‌های ساختگی و... (خواجه‌وی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۰).

در تعداد زیادی از نظام‌های قانونی، اصول پولشویی با شیوه‌های دیگری از خلاف‌کاری‌های مالی و تجارتي ترکیب شده‌است به این نحو که اکثر مقررات ضد پولشویی به شکلی آشکار با پولشویی در هم آمیخته‌اند. تعدادی از کشورها، پولشویی را تحت اصطلاح مبهم نمودن سرچشمه منابع مالی توصیف می‌نمایند. برخی از کشورها نیز پولشویی را مترادف با پول بدست آمده از اقداماتی می‌دانند که امکان دارد در محدوده‌ای از کشور مشروع بوده ولی در محدوده‌ای دیگر نامشروع شناخته شود (شمس ناتری و همکاران، ۱۳۸۳: ۷۸).

شایان ذکر است که یک سری انتقادات نسبت به مقررات ضد پولشویی از سوی تحلیل‌گرانی مطرح شده‌است که معتقدند این گستره عظیم اقدامات ضد پولشویی، در بیرون یا داخل کشور اصولاً همانند یک دیدگاه یا تئوری مالی بوده و ابعاد عملی و کاربردی لازم را ندارد. (همان، ۸۰). محققین اعتقاد دارند پول‌هایی که در روند پولشویی قرار می‌گیرند به دو وجه اساسی مهم نمود پیدا می‌کنند: الف- پول‌های خاکستری که سرمنشا آنها تولید نمودن کالا و خدماتی می‌باشد که از نگاه تیزبین حکومتها پنهان می‌ماند، از این رو از تمامی واریسی‌ها مانند مالیات به دور می‌مانند. ب- پولهای قرمز که اکثراً در زنجیره‌های پولی حاصل از قاچاق انسان و مواد مخدر، تجارت اسلحه و اقدامات خلافکارانه و تروریستی نمود دارند (مومنی و شیعه علی، ۱۳۹۶: ۹۰).

۱. بررسی آیات و روایات مرتبط با پولشویی:

۱-۱ آیات:

در این بخش به دو قسم از آیات در خصوص جرم انگاری پولشویی پرداخته می‌شود؛

۱-۱-۱ حرمت اکل مال به باطل

این قاعده از مهم‌ترین دلایل جرم‌انگاری پولشویی می‌باشد. قاعده مذکور ناظر به آیه مبارکه "لا تأکلوا أموالکم بینکم بالباطل: اموال میان خود را به طریق باطل نخورید. بقره/۱۸۸" است. این بخش از آیه، شباهت به قسمت اول آیه ۲۹ سوره نساء دارد. در آیه فوق سه لغت اکل، مال و باطل در ارتباط با موضوع مدنظر ما اهمیت زیادی دارند که مختصراً به بیان آنها می‌پردازیم.

۱-۱-۲ مفردات آیه

واژه اکل: در خصوص این واژه، مرحوم علامه طباطبایی بیان داشته: مقصود از اکل، گرفتن یا کلیت تصرفات می‌باشد و بکارگیری آن در این معنا مجازی بوده و به این جهت است که خوردن، طبیعی‌ترین فعل انسان است

و نخستین تصرفی را که انسان بر اساس شعور خود ترتیب می‌دهد، عمل خوردن می‌باشد. اکل در معنایی جدا از لغت عربی نیز به معنای گرفتن و تصرف کردن می‌باشد (طباطبایی، ۱۳۸۰، ۴/ ۱۴۵).

واژه مال: مال و جمع آن اموال دربردارنده معنا و مفهوم آشکاری است و از همین رواز سوی محققین کمتر مورد توجه قرار گرفته است. مال از ملکی که طبعاً مورد تمایل و علاقه باشد و احتمالاً در اصل از میل نشات گرفته است، به دلیل این که دل به آن تمایل دارد (همان، ۱۸۰).
واژه باطل در خصوص واژه باطل بیان شده که هر آنچه که حق نباشد، باطل خواهد بود (داورپناه مقدم و ناصری مقدم، ۱۳۹۸: ۱۱۰).

۳-۱-۱ تفسیر آیات

در این بخش به ارائه تفسیر آیات اکل مال به باطل از نظر مفسران اهل شیعیه و سنت خواهیم پرداخت. شیخ طوسی در بخش پایانی آیه ۱۸۸ سوره بقره در زمینه اکل مال دو معنا را بیان می‌دارد: ۱. تملک نمودن اموال سایرین به طریق ظلم و تعدی مانند خیانت، سرقت، غصب و... اموالی که از طرق نامشروع بدست آمده باشد همانند قمار و امثال آن (شیخ طوسی، ۱۳۸۰: ۹۶).

از منظر اسلام هر قسم تصرف در اموال و دارایی بایستی بر مبنای حق و عدالت و بر طبق اصول درست صورت گیرد و هر آنچه که بغیر از این باشد، حرام و باطل خواهد بود (مکارم شیرازی، ۱۴۱۶، ۱/ ۱۴۵). نتیجتاً این که باطل مفهومی وسیع و عام داشته و محدود به موضوعات خاص نمی‌باشد. هر نوع تجاوز به حقوق افراد و تصرف نمودن در اموال آنان یا اموال عمومی و حتی تصرفات ناحق و نامشروع در اموال شخصی خود و همچنین هر چیزی که غیر حق باشد، باطل شناخته می‌شود (شیخ الاسلامی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵).

اقسام باطل: هر چه که در شرع مقدس اسلام غیرمشروع، حرام و به باطل بودن آن تصریح شده باشد، باطل عرفی یا عقلی نیز به کلیه اموری که بر طبق فهم و نظر عرف باطل شناخته شود، باطل عرفی محسوب خواهد شد (کبیری سرمزده، ۱۳۹۵: ۱۵۰).

۴-۱-۱ تطبیق موضوع

با توجه به توضیحات مذکور می‌توان گفت در ارتباط با جرم پولشویی که منتج به پنهانکاری یا تغییرات ظاهری در درآمدها و ثروتهای غیرمشروع و غیرقانونی می‌گردد به نظر می‌آید که یکی از مصادیق مبرهن اکل سحت می‌باشد چراکه اولاً روشن و ملموس است که ثروت‌های ناشی از پولشویی، قسمی از حرام خواری و نامشروع بوده و تحت شمول سحت قرار دارد. ثانیاً پولشویی جزء مصادیق اکل سحت به حساب می‌آید (محقق داماد و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰).

۱-۲ روایات:

در مرتبه بعد از آیات، روایات به عنوان دومین منبع جهت استنباط نمودن احکام نسبت به باطل بودن عملیات پولشویی حکم می‌دهند. بنابراین با وجود این که این مقوله در مبانی فقهی اسلام، نو و بدیع است، اما روایات نیز توجه ویژه‌ای به باطل بودن این نوع از فعالیت‌ها دارند. از این جهت در ادامه به بیان این روایات خواهیم پرداخت.

۱-۱-۲ معنا و تفسیر روایت خطبه حضرت علی (ع)

یکی از مبانی فقهی موجود در رابطه با جرم‌انگاری پولشویی یا همان تطهیر پول، سیره و رویه امیر المومنین (ع) می‌باشد. قسم به خدا اگر آن املاک (غارت شده بیت المال) را بیایم به مسلمانان باز می‌گردانم حتی اگر مهریه زنان داده شده باشد و کنیزکان با آنها خریداری شده باشند. (جعفری، ۱۳۶۲، ۱۳/ ۲۶۶). آگاه باشید

که حقیقتاً کلیه اراضی که عثمان بخشیده است و هر بخش از مال خدا را به طریق ناحق اعطا نموده همگی باید به بیت المال پس فرستاده شود چرا که هیچ چیزی حق پیشین را باطل نمی‌سازد و چنانچه آن اموال نامشروع را بیابیم حتی اگر به عنوان مهریه زنان قرار داده شده باشد و در شهرها پخش شده باشد. در راستای تفسیر این بخش از خطبه که امام علی (ع) در سخن خود اراده مصمم خودشان را برای بازگرداندن اموالی که از راه ستم از بیت المال گرفته شده بیان می‌نماید تا جایی که چنانچه این اموال را در امور خاص و ویژه که مربوط به زندگی خانوادگی مردمان است، مصرف شده باشد باید به بیت‌المال بازگردانده شود تا مردم آگاه باشند که آنچه پیش از آن صورت گرفته مطابق با قانون اسلام نبوده است (مکارم شیرازی، ۱۴۱۶، ۱/۲۳۰).

با توجه به تفاسیر بیان شده استنباط می‌گردد که کلیه اموال و مالکیت‌هایی که با جهت نامشروع و غیرقانونی بدست آمده اما با انجام فرایندی به صورت و ظاهری مشروع تغییر شکل دهند به عنوان نمونه به شکل صدق و مهریه زنان در بیابند در اصل غیر مشروع و محکوم به بطلان می‌باشند. از این روی بر طبق سخن امام علی (ع) قاعده‌ای مهم استنباط می‌گردد و آن این است که مملوکات و ثروت‌های کسب شده از اقدامات و کارهای نامشروع همانند کلاهبرداری، اختلاس، سرقت و... جرم هستند هر چند که با ظاهری مشروع موجه به نظر بیایند.

۲-۱-۲. تدقیقی در آرای فقهی اهل سنت:

آرای فقیهان شیعه در زمینه پولشویی و نتایج حاصل از آن مورد بررسی قرار گرفت. حال در این بخش نظری مختصر بر عقاید دانشمندان اهل سنت در راستای تکمیل موضوع و همچنین تامل بر این نکته که موضوع حرام بودن پولشویی مورد پذیرش کلیه مذاهب اسلامی قرار گرفته است، خواهیم داشت. مطابق با بازارهای مالی جوامع اسلامی، بررسی عقاید فقهی تمامی مذاهب اسلامی به جهت حصول به روشی فراگیر در راستای پیشرفت و توسعه اقتصادی و رسیدن به نوعی وحدت رویه در معاملات بازرگانی و مالی اسلامی اساساً راهگشا خواهد بود (اسدی، ۱۳۹۷: ۱۰۴).

سیوطی از دانشمندان اهل سنت، در کتب خویش در عین تشریح مکاسب حلال و حرام به توضیح مراتب همسو با فقه حنفی پرداخته و توجه خاصی بر امور نهی شده هنگام خرید و فروش مسلمین نموده است (سیوطی، ۱۴۱۵: ۲۱۱).

فخر رازی نیز به عنوان یکی از مفسران مشهور اهل سنت، در تفسیرات خود کوشش بسیاری در زمینه دادوستدهای باطل با توجه به آیه مبارکه ۱۸۸ سوره مبارکه بقره نموده و معتقد به جنبه‌های عمومیت باطل بر اساس تعالیم این آیه بوده است از این رو اظهار می‌دارد که اکل مال به باطل مورد پذیرش کلیه فرقه‌های اسلامی و مذاهب چهارگانه می‌باشد (فخر رازی، ۱۴۱۶، ۱۰/۲۱۷).

دانشمند و مفسر مشهور، به نام جصاصی در احکام القرآن، هنگام بیان کلیات مربوط به اکل مال به باطل اظهار داشته است، هر آنچه که تملک آن جایز نباشد (جهات نامشروع) حتی اگر مالک مال به این انتقال راضی باشد، دربرگیرنده اکل مال به باطل خواهد بود (جصاصی، ۱۴۱۵: ۱۲۳).

دانشمند مشهور اهل سنت ابن قدامه که به بازبینی آرای فقهی ابوحنیفه پرداخته، در کتاب خود تحت عنوان المغنی شرح مفصلی در مورد اصول معاملات و به خصوص معاملات حرام و مشکوک به رشته تحریر درآورده است (ابن قدامه، ۱۴۰۳: ۱۵۸) و همچنین بسیاری از دانشمندان مذاهب اربعه همانند آلوسی، ابن قاسم زحیلی، اباطاهر، مرداوی و... به تفاسیری در خصوص مبانی فقهی حرمت و بطلان معاملات نامشروع پرداخته‌اند.

در انتها بایستی خاطر نشان ساخت که بر مبنای قاعده التعمیر لکل عمل محرم جرم پولشویی از نوع تعزیری می‌باشد و با توجه به آرای فقهی مذکور می‌توان قاعده‌ای عمومی به این ترتیب نتیجه گرفت: التعمیر بما یراه الامام. به این معنا که معین کردن نوع و اندازه مجازات بر عهده حاکم مسلمانان می‌باشد. حال با بیان این کلیات، محدوده مجازات تعزیری پولشویی بر مبنای قاعده التعمیر لکل عمل محرم مشخص خواهد شد که اکثر فقهای شیعه قاعده مذکور را پذیرفته‌اند. علاوه بر این از نظر موجه ساختن مجازات پولشویی به عنوان یک جرم تعزیری، می‌توان استنباط نمود که پولشویی بر مبنای آیات و روایات، حرام بوده و شخصی که کار حرامی انجام بدهد، اگر نص صریحی جهت مجازات تثبیت شده و مشخص آن وجود نداشته نباشد تعزیر می‌گردد. بدین ترتیب که مقنن با استناد به قانون مبارزه با پولشویی، مجازاتی از نوع تعزیری شامل ضبط اموال و جزای نقدی به مقدار یک چهارم منافع حاصل از جرم در نظر خواهد گرفت (بیگدلی، ۱۳۹۹: ۱۲۴).

نتیجه‌گیری:

پولشویی به دنبال رشد فزاینده جرایم و اعمال خلاف قانون در کل دنیا، گسترش زیادی پیدا کرده است. با توجه به آثار منفی اقتصادی که از پولشویی ناشی می‌شود، نهادهای بین‌المللی در جهت مبارزه با آن همسو شده‌اند و تدابیر گوناگونی را برای کاستن از میزان این پدیده نامطلوب بکار گرفته‌اند به این ترتیب که با تصویب قوانین و مقررات متعدد، زمینه مقابله با پولشویی را فراهم نموده‌اند. علی‌رغم این که در ایران مستندات حقوقی آشکار و محکمی در خصوص جرم‌انگاری پول‌شویی وجود نداشته و اصل ۴۹ قانون اساسی و سایر مقررات نیز به نحو صریح با پول‌شویی به معنای خاص انطباق ندارد ولی در عین حال بر اساس موازین و آموزه‌های اسلامی همانند منع از اکل مال به باطل و اکل سحت و این که عملیات پول‌شویی که منتهی به تحصیل درآمدهای نامشروع می‌گردد نیز جزء مصادیق آشکار اکل مال به باطل و اکل سحت است و می‌توان گفت با توجه به آیات و روایات و نظرات اهل سنت و به عبارتی مذاهب خمس پول‌شویی، عمل حرامی است و طبق قواعد التعمیر لکل عمل محرم و التعمیر بما یراه الحاکم، حاکم اسلامی این اختیار را داراست تا برای این قسم از اعمال حرام و زیانبار به منافع اجتماع مجازات مشخص نماید. البته این امر بایستی از مسیر قوه مقننه که بخشی ارکان مهم حکومت اسلامی است، صورت گیرد.

فهرست منابع:

۱. قرآن کریم
۲. قانون مبارزه با پول‌شویی (مصوب ۱۳۸۶/۱۲/۲)
۳. انصاری، مرتضی، (۱۲۸۱ ق)، المکاسب، جلد ۱، قم، دارالمکتب الاسلامیه.
۴. ابن قدامه، عبدالله ابن احمد، (۱۹۸۰ م)، المغنی مع شرح الکبیر، ریاض، دارالکتب الشریعه.
۵. باقرزاده، احد، (۱۳۹۲ ش)، جرائم اقتصادی و پولشویی، چاپ سوم، تهران، انتشارات مجد.
۶. بهرام‌زاده، حسینعلی، (۱۳۸۳)، روش‌های مبارزه با پولشویی، مجله تدبیر، شماره ۱۸.
۷. بیگدلی، سعید، (۱۳۹۹)، قلمرو ضمان در فقه مذاهب اسلامی (در امور مالی)، مجله فقه مقارن، دوره ۸، شماره ۱۵، بهار و تابستان.
۸. بجنوردی، سید میرزا حسین، (۱۳۷۷)، قواعد الفقهیه، جلد ۱، قم، انتشارات الهدی.
۹. جصاصی، احمد ابن علی، (۱۴۱۵ ق)، تفسیر احکام القرآن، بیروت، دارالکتب العلمیه.

۱۰. جعفری، محمدتقی، (۱۳۶۲)، شرح و تفسیر نهج البلاغه، جلد ۳، قم، دفتر انتشارات اسلامی،
۱۱. داورپناه مقدم، سجاد، ناصری مقدم، حسین، (۱۳۹۸)، بررسی و نقد دلایل حکم بطلان معامله مشروط به عمل حرام، مجله علمی و پژوهشی آموزه های فقه مدنی، دوره ۱۱، شماره ۲۰، پاییز و زمستان.
۱۲. رهبر، مهدی، خطیبی، منیره، (۱۳۹۶)، ماهیت پول از منظر فقه اسلامی، مجله علمی و پژوهشی فقه مقارن، سال پنجم، شماره ۹، بهار و تابستان. فصلنامه راهبرد، شماره ۵۸.
۱۳. سیوطی، مصطفی بن سعد، (۱۴۱۵ق)، مطالب الاولى النهی فی شرح غایه المنتهی، دمشق، المکتب الاسلامی.
۱۴. سرایلو، علی، فخلعی، محمدتقی، سلطانی، عباسعلی، (۱۳۹۶)، بررسی مفهوم اضطراب اجتماعی، مجله آموزه های فقه مدنی، دوره ۹، شماره ۱۶.
۱۵. شیخ طوسی، (۱۳۸۰)، التبیان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات گنج دانش.
۱۶. شمس ناتری، محمد ابراهیم، حیدری، علی مراد، (۱۳۸۳)، جرم انگاری پولشویی، فصلنامه فقه و حقوق، شماره ۱۲.
۱۷. شیخ الاسلامی، محمدعلی، قبولی، سید محمدتقی، فخلعی، محمدتقی، (۱۳۹۷)، بررسی فقهی حکم درآمدهای ناشی از رانت با استناد به آیه تجارت، مجله آموزه های فقه مدنی، دوره ۱۰، شماره ۱۸، پاییز و زمستان.
۱۸. طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۸۰)، تفسیر المیزان، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، ج ۴، تهران، نشر میزان.
۱۹. فخر رازی، (۱۴۱۶ق)، تفسیر کبیر، جلد ۱۰، دمشق، مکتب اسلامی.
۲۰. کبیری سرمزده، جعفر، (۱۳۹۵)، مفهوم حق در دو پارادایم فقه مدنی و دموکراسی غربی، مجله آموزه های فقه مدنی، دوره ۸، شماره ۱۴، پاییز و زمستان.
۲۱. کریمی، عباس، سیاه بیدی کرمانشاهی، سعید، (۱۳۹۵)، مطالعه تطبیقی سه نهاد بطلان، فساد و عدم وجود قرارداد در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق فرانسه، مجله فقه مقارن، دوره ۷، شماره ۱۴، پاییز و زمستان.
۲۲. مومنی، عابدین، شیعه علی، علی، (۱۳۹۶)، تأثیر رابطه رشوه و هدیه در حکم اخذ هدیه توسط قاضی در فقه مذاهب اسلامی، مجله علمی و پژوهشی فقه مقارن، دوره ۵، ش ۱۰، پاییز و زمستان.
۲۳. محمد ابن حسن بن فرقد الشیبانی، (۱۴۱۷ق)، الجامع الکبیر، دمشق، دارالفکر.
۲۴. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۴۱۶ق)، القواعد الفقهیه، جلد ۱، قم، مدرسه الامام علی (ع).
۲۵. محقق داماد، سید مصطفی، شیری، جمشید، قاسمی، فروغ، (۱۳۹۵)، خرید دین در نظام بانکداری اسلامی، مجله آموزه های فقه مدنی، دوره ۸، ش ۱۳، بهار و تابستان.
۲۶. مجمع البیان فی التفسیر القرآن، ۳ / ۳۳۸
۲۷. وزیر، مجید، سعیدیان، نورالدین، (۱۳۹۶)، قاعده درء المفسد اولی من جلب المصالح و تأثیرات آن بر فقه اسلامی، مجله علمی و پژوهشی فقه مقارن، دوره ۵، شماره ۹، بهار و تابستان